

Werkmap

Begrijpend luisteren

en woordenschat

De praktijk van begrijpend luisteren met het jonge kind

Aafke Bouwman

Karin van de Mortel

met medewerking van Annemarieke Kool, Judith Maas, Sonja Sinkeldam en Monica de Wit

CPS

Onderwijsontwikkeling en advies

Ten behoeve van de leesbaarheid is in dit boek in veel gevallen bij de verwijzing naar personen gekozen voor het gebruik van 'hij'. Het spreekt vanzelf dat hier ook 'zij' gelezen kan worden. Voor leerkrachten en pedagogisch medewerkers wordt de vrouwelijke vorm gebruikt; waar 'zij' staat, moet ook 'hij' worden gelezen.

© CPS Onderwijsontwikkeling en advies, januari 2015
Tweede druk (licht herzien) november 2017 (actualisatie theoretisch deel en praktische aanwijzingen en vervanging van twee prentenboeken, zie p 138 en 203)

Auteurs: Aafke Bouwman, Karin van de Mortel
m.m.v. Annemarieke Kool, Judith Maas, Sonja Sinkeldam en Monica de Wit

Redactie: Bureau Bisontekst, Femke van den Berg, Nijmegen
Vormgeving: Digitale klerken, Utrecht

ISBN: 978-90-6508-660-0
CPS-bestelnummer: 32388

CPS Onderwijsontwikkeling en advies
Postbus 1592
3800 BN Amersfoort
T [033] 453 43 43
E cps@cps.nl
I www.cps.nl

Vragen over CPS-publicaties?
T [030] 24 170 24
E infodesk@cps.nl
I www.cps.nl/uitgeverij

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën of op enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Het is wel toegestaan de in deze werkmap opgenomen werkbladen te vermenigvuldigen voor intern gebruik.

We hebben ons uiterste best gedaan om alle bronnen te achterhalen en juist te vermelden. Wanneer u denkt dat we hierin niet zorgvuldig genoeg zijn geweest, neemt u dan contact op met de uitgever.

Inhoud

Voorwoord.....	7
----------------	---

Lees- en gebruikswijzer	9
-------------------------------	---

Deel I - De theorie: belangrijke achtergrondinformatie

1. Over begrijpend luisteren	11
------------------------------------	----

Inleiding	11
1.1 Wat is begrijpend luisteren?	12
1.2 De belangrijkste elementen van begrijpend luisteren	13
1.2.1 Het luisterende kind	13
1.2.2 De tekst	15
1.2.3 Het leerdoel	16
1.3 Voorlezen, hardop denkend voorlezen en interactief voorlezen	17
1.4 Hoe verhoudt begrijpend luisteren zich tot begrijpend lezen?	20
1.4.1 Begrijpend luisteren, begrijpend lezen en de leesstrategieën	20
1.4.2 Kennis als cruciale factor bij begrijpend luisteren en begrijpend lezen ...	21
1.5 Het (voorlees)proces sturen: strategieën toepassen	25
1.5.1 Drie strategieën	27
1.6 Strategieën en leesvaardigheid	29
1.7 Samenvatting	30

2. Welke kennis en vaardigheden heeft u nodig?	33
--	----

Inleiding	33
2.1 Hardop denkend voorlezen (<i>modeling</i>)	34
2.2 Begeleid (in)oefenen (<i>scaffolding</i>)	37
2.2.1 De juiste vragen stellen	39
2.3 Geschikte teksten kiezen	44
2.4 Tekstsoorten	44
2.4.1 Informatieve teksten	44
2.4.2 Verhalende teksten	47
2.5 Tekstgenres	49
2.5.1 Aansluiten bij de belevingswereld van kinderen	49
2.5.2 Aansluiten bij de kennis van kinderen	50
2.6 Tekstkenmerken	50
2.6.1 Vormgeving	50
2.6.2 Opbouw	50
2.6.3 Samenhang	51
2.6.4 Illustraties	51
2.7 Samenvatting	54

3. Strategieën voor begrijpend luisteren	55
Inleiding	55
3.1 Strategieën als hulpmiddel	55
3.1.1 Sturingsstrategieën	57
3.1.2 Leesstrategieën	60
3.1.3 Herstelstrategieën	72
3.2 Samenvatting	73

Deel II - Het format: schakel tussen theorie en praktijk

4. Hoe gebruikt u het format?	75
Inleiding	75
4.1 Uitgangspunten van begrijpend luisteren	75
4.1.1 Waarom, wat, hoe	76
4.1.2 Aansluiten bij jonge kinderen	77
4.1.3 Tekstsoorten en tekstgenres	78
4.1.4 Doelbewust werken	78
4.1.5 Differentiëren	79
4.1.6 Betekenisvolle context	82
4.2 Het activiteitenmodel	82
4.3 Het format	84
4.4 Activiteiten in peutercentra	92
4.4.1 Organisatievorm: omvang van de groep	93
4.4.2 Planning	94
4.4.3 Aanpak - het gebruik van het format in het peutercentrum	94
4.5 Activiteiten in groep 1 en 2	96
4.5.1 Organisatievorm: omvang van de groep	96
4.5.2 Planning	98
4.5.3 Aanpak - het gebruik van het format in groep 1 en 2	99
4.6 Activiteiten in groep 3	99
4.6.1 Organisatievorm en planning	99
4.6.2 Aanpak - het gebruik van het format in groep 3	100
4.7 Beleidsplan	100
4.8 Observatieformulier	101
4.9 Samenvatting	101

Deel III - De activiteiten: aan de slag in de praktijk

5. Uitgewerkte activiteiten om mee te oefenen	103
Inleiding	103
5.1 Overzicht teksten	104
5.2 Index op thema	110
5.3 De 38 uitgewerkte activiteiten	112

Deel IV - Werkvormen

Overzicht werkvormen	263
Werkvormen	264

Deel V - Werkbladen

Overzicht werkbladen	297
Werkbladen	298

Deel VI - Bijlagen

Bijlage 1: Taalontwikkeling van het jonge kind: de doelen.....	309
Bijlage 2: Taalontwikkeling van het jonge kind: de doelen van het Taalcurriculum Utrecht	314
Bijlage 3: Format Begrijpend luisteren en woordenschat	316
Bijlage 4: Groepjesplan mondelinge taal voor peuters	319
Bijlage 5: Stappenplan begrijpend luisteren voor peuters.....	320
Bijlage 6: Weekschema met begrijpend luisteren, groep 1 en 2	322
Bijlage 7: Formulier groepsplan taal.....	323
Bijlage 8: Bouwstenen voor beleidsplan begrijpend luisteren-begrijpend lezen.....	329
Bijlage 9: Bouwstenen voor beleidsplan begrijpend luisteren, peutercentra	337
Bijlage 10: Observatieformulier voor begrijpend luisteren peuters	341
Bijlage 11: Observatieformulier voor begrijpend luisteren voor groep 1-2-3	343

Deel VII - Literatuur

Geraadpleegde literatuur	345
Gebruikte kinderboeken	348

Meer lezen...	351
----------------------------	------------

Voorwoord

Iedere leerkracht of pedagogisch medewerker weet: voorlezen is leuk én leerzaam. Kinderen genieten er niet alleen van om te luisteren naar teksten, ze steken er ook iets van op. Bijna ongemerkt doen ze kennis van de wereld op, verbeteren ze hun taalgebruik en vergroten ze hun woordenschat. Zo leggen ze alvast een goede basis voor later, als ze zelf teksten leren lezen. De ontwikkeling van het leesbegrip start dus met het begrijpend luisteren.

Als specialisten op het gebied van taal- en leesontwikkeling en het jonge kind komen wij veel in peutercentra en in de groepen 1, 2 en 3 van het basisonderwijs. We zien dat daar heel veel wordt voorgelezen. Dat is natuurlijk goed. Maar het kan nog beter. In deze map laten we zien hoe u het begrijpend luisteren naar een hoger plan kunt tillen. Als u een paar dingen nét iets anders doet, ontstaat er een stevige doorgaande lijn tussen begrijpend luisteren en begrijpend lezen. Het resultaat? Kinderen lezen beter en hun prestaties op het vlak van begrijpend lezen verbeteren.

De door ons aanbevolen werkwijze draait erom dat kinderen worden gestimuleerd om over de inhoud van de tekst te denken. Daar gaat het naar onze overtuiging om, want zo ontstaan begrip en betekenis. De rol van de pedagogisch medewerker of leerkracht is hierbij cruciaal. Kinderen ontwikkelen hun tekstbegrip in interactie met de volwassene (en ook met elkaar).

In deze map reiken we u een aantal vaardigheden aan die u helpen 'strategisch' voor te lezen. Dit betekent dat u verschillende middelen inzet om de kinderen te helpen betekenis te verlenen aan de tekst. U denkt bijvoorbeeld hardop na over de tekst of stelt vragen over de inhoud. Of u nodigt kinderen uit om te praten of te tekenen over de tekst. Als u het zo aanpakt, luisteren kinderen niet alleen, ze doén ook iets. Ze verbinden de tekst met hun eigen ervaringen en met wat ze al weten. Daardoor groeit hun kennis. En dankzij uw voorbeeld leren ze hoe ze deze strategieën later, bij het lezen, ook zelfstandig kunnen toepassen.

In het eerste deel van deze werkmap leest u over de theoretische uitgangspunten van begrijpend luisteren die we hanteren in deze map. Ook vindt u in dit deel veel praktijkvoorbeelden en handige tips. De kern van deze map wordt gevormd door deel 2, waar we een format introduceren dat u helpt om op gestructureerde wijze aan de slag te gaan met begrijpend luisteren. We laten stap voor stap zien hoe u een activiteit, gebaseerd op een tekst en/of illustraties, voorbereidt en uitvoert. In deel 3 vindt u 38 activiteiten, waarmee u direct in uw groep aan de slag kunt. Met deze activiteiten laat u kinderen een tekst betekenisvol verwerken. Daarna volgen een aantal praktische werkvormen én verschillende werkbladen. Meer informatie over de opbouw van de map vindt u in de Lees- en gebruikswijzer (pagina 9).

In deze tweede druk is een aantal wijzigingen doorgevoerd:

- het theoretisch deel en de praktische aanwijzingen zijn licht geactualiseerd;
- twee boeken die niet meer verkrijgbaar zijn, 'De Koningin die niet kon kiezen' en 'Mini & Maxi' zijn vervangen door andere prentenboeken: 'Raad eens hoeveel ik van je hou' en 'Elmer en Roosje'. De uitwerkingen van de verwijderde prentenboeken vindt u terug op de website van CPS: www.cps.nl/webshop, Bijlagen publicaties.

Samen met de *Werkmap Fonemisch Bewustzijn* (CPS, 2017, zesde druk) en *Werkmap Gecijferd Bewustzijn* (CPS, 2012) vormt deze map een set van publicaties, specifiek voor het jonge kind.

Veel mensen hebben met ons meegedacht. Een speciaal woord van dank is bestemd voor Gertrude O'Byrne (leidinggevende Kinderdagverblijf Schreuder, Amsterdam), Yvonne van de Steeg (leerkracht groep 1-2 basisschool Het Kompas, Leusden) en Mariët Altena (leerkracht groep 3 Ludgerusschool, Soest). Zij hebben enkele activiteiten uit deze werkmap uitgeprobeerd in hun groepen en ons waardevolle feedback gegeven.

Wij hebben met veel plezier gewerkt aan de totstandkoming van deze publicatie. We zijn trots op het resultaat en hopen dat de map haar weg mag vinden naar veel scholen en peutercentra. Bovenal hopen we natuurlijk dat de map een bijdrage levert aan het verbeteren van het begrijpend luisteren van jonge kinderen. Graag horen we uw reacties en suggesties.

Aafke Bouwman
Karin van de Mortel
Judith Maas
Annemarieke Kool
Sonja Sinkeldam
Monica de Wit

Lees- en gebruikswijzer

In deze *Lees- en gebruikswijzer* leest u hoe de werkmap is opgebouwd.

Over Deel I - De theorie: belangrijke achtergrondinformatie

In dit deel van de map staat de theorie over begrijpend luisteren centraal. In hoofdstuk 1 bespreken we beknopt een aantal belangrijke uitgangspunten. Wat is begrijpend luisteren eigenlijk precies? Wat voor soort teksten kunt u gebruiken als u voorleest aan jonge kinderen? Hoe leest u op een goede manier voor? Ook staan we stil bij het belang van de doorgaande lijn en bespreken we heel kort de strategieën die u inzet als u ervoor wilt zorgen dat kinderen de tekst beter begrijpen. Belangrijk daarbij is, dat de kinderen gestimuleerd worden om over de inhoud van de tekst na te denken.

In hoofdstuk 2 gaan we uitgebreider in op de kennis en vaardigheden die u nodig heeft om van een activiteit begrijpend luisteren een succes te maken.

Hoofdstuk 3 gaat dieper in op strategieën als hulpmiddel bij begrijpend luisteren. Achtereenvolgens bespreken we de sturingsstrategieën, leesstrategieën en herstelstrategieën.

Over Deel II - Het format: schakel tussen theorie en praktijk

Het tweede deel van de map bestaat slechts uit één hoofdstuk, maar vormt wel de kern van deze publicatie. Eerst leggen we een link met de theorie zoals die verwoord is in deel 1. Ook blikken we alvast vooruit naar de activiteiten in deel 3. Daarna staan we stil bij het instructiemodel GRRIM, dat u kunt inzetten om kinderen te leren geleidelijk aan steeds meer zelf hun denkproces (bij het lezen) te kunnen sturen en controleren.

Voorts, en daar draait het uiteindelijk allemaal om in deze werkmap, introduceren we een format dat u helpt om op gestructureerde wijze aan de slag te gaan met begrijpend luisteren. Met behulp van dit format kunt u zelf activiteiten, gebaseerd op teksten, voorbereiden en uitvoeren. Belangrijk hierbij is dat u eerst het leerdoel bepaalt. Op basis van het leerdoel en de tekst die u kiest, werkt u de activiteiten doelgericht uit. Tot slot geven we aan hoe u concreet aan de slag kunt gaan in uw peutercentrum, in groep 1 en 2 of in groep 3. Waar moet u allemaal rekening mee houden? Hoe organiseert en plant u de activiteiten? Hoe legt u dit vast in uw beleid?

Bijlagen

In deel 2 wordt op diverse plekken verwezen naar de bijlagen die u achter in de werkmap vindt. Eén van die bijlagen (bijlage 3) is een leeg format dat u kunt gebruiken bij de voorbereiding van uw eigen activiteiten. Dit format en twee observatieformulieren (bijlagen 10 en 11) zijn ook digitaal beschikbaar.

U kunt ze downloaden via www.cps.nl/bijlagenbegrijpendluisteren.

Over Deel III – De activiteiten: aan de slag in de praktijk

Dit deel is het meest praktische deel van deze map. U vindt er 38 uitgewerkte activiteiten. Elke activiteit bestaat in basis uit het voorlezen van (een tekst uit een) boek. Bij elke activiteit hebt u dus in elk geval het betreffende boek nodig. Per activiteit hebben we het leerdoel verwoord. Verder staat steeds voor elke stap uit het format heel precies aangegeven wat u kunt zeggen (woordelijk) en wat u kunt doen om het denken van de kinderen te stimuleren. Dat is dus best veel leeswerk. Dat we dit heel uitgebreid aangeven, is een bewuste keuze. We merken in de praktijk namelijk dat pedagogisch medewerkers en leerkrachten het vaak best lastig vinden om het leerdoel op een goede manier te formuleren en bijvoorbeeld hardop te denken, vragen te stellen, suggesties te doen en aanwijzingen te geven bij het voorlezen. Daarom nemen we u bij de hand. Dit maakt de 38 voorbeeldactiviteiten dus heel geschikt om mee te oefenen. Maar houd steeds in gedachten: de activiteiten zijn voorbeelden van zo-kan-het. U kunt uiteraard uw eigen invulling geven aan de activiteiten vanuit uw eigen situatie.

Deel 3 begint met een Inleiding, daarna volgt een overzicht van de boeken (25 stuks) op basis waarvan we activiteiten hebben uitgewerkt in het format. Sommige teksten hebben we op basis van twee of zelfs drie leerdoelen uitgewerkt. De activiteiten zijn gerangschikt naar genre (prentenboeken, informatieve boeken, gedichten en verhalen). Bij elke activiteit staan leerdoel, strategieën die ingezet worden en thema's benoemd. Een index op thema vindt u achter dit overzicht. Na deze index volgen de 38 activiteiten.

Werkvormen en werkbladen

Bij een aantal activiteiten wordt verwezen naar verschillende werkvormen en werkbladen die gebruikt kunnen worden om zo'n activiteit te verwerken. U vindt deze werkvormen en werkbladen achter tabblad IV en V van deze map.

U kunt deze werkbladen en werkvormen uiteraard ook gebruiken bij de activiteiten die u zelf bedenkt bij teksten.

Hoe gebruikt u deze werkmap?

U kunt deze werkmap inzetten in uw dagelijkse taalprogramma. We reiken verschillende ideeën, activiteiten, werkvormen en werkbladen aan die u kunt gebruiken binnen het thema waaraan u werkt. Met behulp van het format kunt u zelf activiteiten, gebaseerd op teksten, voorbereiden en uitvoeren. De activiteiten in deel 3 zijn zeer geschikt om doelgericht toe te passen in uw dagelijkse voorleesactiviteiten. Het zijn oefen- of voorbeeldactiviteiten. Afhankelijk van de ontwikkelingsbehoeften van de kinderen in uw groep, kiest u zelf de elementen eruit die nodig zijn om het denken van de kinderen over de inhoud van de teksten te stimuleren.

1. Over begrijpend luisteren

Inleiding

Als leerkracht of pedagogisch medewerker leest u vast regelmatig voor in uw groep. Kinderen vinden zo'n voorleesmoment meestal heel erg leuk. Voorlezen is een moment van plezier beleven met elkaar, genieten van een boek met een leuk, interessant, spannend of grappig verhaal. Maar voorlezen is niet alleen gezellig, het is ook belangrijk. Het helpt kinderen om 'begrijpend te leren luisteren'. Dit is het vermogen geschreven teksten (in brede zin) te begrijpen. Deze inleiding over begrijpend luisteren richt zich op het begrijpend luisteren om te leren.

Begrijpend luisteren is een middel om te komen tot een overkoepelend doel: toename van kennis. Het gaat om:

- kennis van de wereld (kennis omtrent een inhoudelijk onderwerp),
- kennis van taal(gebruik),
- kennis van woorden (woordenschat),
- metacognitieve kennis (het leren sturen van het – latere - leesproces met behulp van strategieën).

Hoe meer nieuwe kennis kinderen opdoen over de wereld om hen heen en over de taal die de wereld beschrijft, des te meer groeit hun woordenschat en des te makkelijker begrijpen ze (nieuwe) teksten.

Om het proces van het 'leren luisteren' te sturen, is het belangrijk dat u als pedagogisch medewerker of leerkracht in de onderbouw strategisch te werk gaat. Dat wil zeggen: u past strategieën toe die naadloos aansluiten op de leesstrategieën die kinderen later, in de midden- of bovenbouw van het basisonderwijs, min of meer zelfstandig toepassen.

Het begrijpend luisteren gaat vooraf aan het begrijpend lezen en is daarom onmisbaar in de doorgaande lijn. Uiteindelijk gaat het er immers om dat kinderen zich ontwikkelen tot gemotiveerde, vloeiende lezers.

In deze publicatie spreken we vaak over 'teksten'. Dit begrip vatten we ruim op. Teksten zijn digitaal of op papier afgedrukt, ze zijn verhalend of informatief en daarbinnen vallen heel veel verschillende tekstgenres. Illustraties (beeldend of grafisch vormgegeven) beschouwen we ook als 'teksten'.

Leeswijzer voor dit hoofdstuk

Begrijpend luisteren is een denkproces. Kenmerken van dit proces beschrijven we in paragraaf 1.1.

Er zijn verschillende 'spelers' betrokken bij het begrijpend luisteren: de voorlezende volwassene en het luisterende kind. Ook de tekst en het doel van het voorlezen spelen een rol. Deze elementen worden in paragraaf 1.2 verder uitgewerkt.

Met begrijpend luisteren bedoelen wij iets anders dan 'voorlezen' of 'interactief voorlezen'. De verschillende vormen van voorlezen worden in paragraaf 1.3 toegelicht.

Het begrijpend luisteren bereidt het begrijpend lezen voor: in paragraaf 1.4 benadrukken we het belang van de doorgaande lijn. Ook gaan we in op kennis (van de wereld, taal, woorden en leesprocessen) als cruciale factoren bij begrijpend luisteren en lezen.

Immers: wanneer de kinderen luisteren naar een tekst, wordt het begrijpen ondersteund door de kennis van de wereld en de woordenschat waarover de kinderen al kunnen beschikken. Ze zullen bijvoorbeeld makkelijker naar een tekst over het verzorgen van een hond luisteren als zij zelf een hond hebben en woorden kennen voor zaken die voor het verzorgen van een hond belangrijk zijn (zoals: de riem, het voer, het uitlaten). In paragraaf 1.5 en in paragraaf 1.6 komen de strategieën aan de orde die een vaardige voorlezer kan gebruiken om er zo voor te zorgen dat de tekst begrepen kan worden. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen sturingsstrategieën, leesstrategieën en herstelstrategieën. Vaak en veelvuldig toepassen van strategieën op tal van teksten, ontwikkelt de (latere) leesvaardigheid. U zult zien dat kinderen deze strategieën makkelijker leren als u ze bewust toepast, ze hardop denkend voorleest. U geeft hiermee sturing aan het luisterproces van de kinderen.

1.1 Wat is begrijpend luisteren?

Begrijpend luisteren is het vermogen geschreven teksten (in brede zin dus) te begrijpen. Het is een doelgerichte *activiteit*, maar begrijpend luisteren is ook een middel: als voorlezer wilt u met het lezen van de tekst bepaalde doelstellingen bereiken. U wilt kinderen bijvoorbeeld leren dat varkens en koeien boerderijdieren zijn, u wilt hen leren hoe ijsberen en pinguïns eruitzien of wat een goede manier is om planten te verzorgen. In wezen is uw doel natuurlijk dat de kinderen de tekst begrijpen en nieuwe kennis leren. Begrijpend luisteren is ook een doelgericht *denkproces*, waarbij verschillende 'elementen' een rol spelen: het luisterende kind, de voorlezende en voor-denkende volwassene, de tekst zelf en het doel waarmee de lezer de tekst voorleest. Als leerkracht (LK) of pedagogisch medewerker (PM) geeft u al voorlezend, in interactie met de tekst, betekenis aan de woorden, de zinnen, de illustraties en de tekst als geheel. Dit wordt ook wel het 'construeren van betekenis' genoemd: als volwassene denkt u na over wat er staat, wat de schrijver wil zeggen en over de vraag wat de betekenis is van de tekst, voor de kinderen en voor uzelf. U denkt hardop, u demonstreert uw denkproces over de tekst. Wat staat er? Wat wil de schrijver zeggen? Op welke manier doet hij dat? Wat betekent dit voor mij/jullie? Wat leer ik/leren wij van de tekst? Dit betekenisgevende proces wordt *modeling* genoemd (een Engels woord) en is de basis - en daarmee cruciaal - voor het vergroten van kennis van de kinderen.

Definitie *modeling*

Tijdens het hardop denkend voorlezen is het de volwassene die hardop vertelt op welke wijze zij betekenis verleent aan de tekst door het denken over de tekst te demonstreren. Dit proces wordt *modeling* genoemd.

Begrijpend luisteren is dus ook een middel om zoveel mogelijk betekenis te kunnen verlenen aan een tekst, om nieuwe kennis te laten integreren met bestaande kennis.

2. Welke kennis en vaardigheden heeft u nodig?

Inleiding

Kinderen worden niet vanzelf goed in 'begrijpend luisteren'. Daar is expliciete instructie van de pedagogisch medewerker of de leerkracht voor nodig. Nu bedoelen we niet dat u de kinderen gaat instrueren hoe ze moeten luisteren naar de tekst die u voorleest. Wel vragen we van u dat u de kinderen helpt. Het begrijpen van een tekst waarnaar geluisterd wordt, vereist complex denken van de kinderen. Het helpt als dat denken ondersteund wordt. Dat doet u als pedagogisch medewerker of leerkracht het beste door hen te laten ervaren hoe die denkprocessen werken. Daarvoor heeft u een aantal vaardigheden nodig. Die vaardigheden - en ook nuttige kennis - komen in dit hoofdstuk aan bod.

Leeswijzer voor dit hoofdstuk

Een belangrijke vaardigheid is het hardop denkend voorlezen, zo zagen we al in het vorige hoofdstuk. U biedt de kinderen regelmatig een 'kijkje in uw eigen hoofd'. Ze luisteren naar de manier waarop u betekenis verleent aan de tekst door verschillende strategieën in te zetten. Dit voordoen en 'hardop het denken demonstreren' wordt in de literatuur ook wel *modeling* (zie paragraaf 1.1) of model-leren genoemd (Fisher & Frey, 2009). Als professional staat u model voor de manier waarop de kinderen over de tekst kunnen denken. U structureert hun denkprocessen, waardoor de kinderen leren. Als *modeling* tot uw routinematige professionele vaardigheden gaat behoren, zullen de kinderen geleidelijk aan meegaan in uw manier van denken. In paragraaf 2.1 gaan we uitgebreider in op *modeling*.

Een andere belangrijke vaardigheid die u nodig heeft om ervoor te zorgen dat kinderen de teksten gaan begrijpen, is *scaffolding*. Dit betekent letterlijk: van een steiger voorzien, schragen, schoren. Met andere woorden: het denken van de kinderen verstevigen door het denkproces als het ware 'in de steigers' te zetten. Een voorbeeld ter verduidelijking: de kinderen luisteren naar de tekst die u voorleest. Na afloop hebben ze waarschijnlijk best begrepen wat er bedoeld werd, maar dat wil nog niet zeggen dat het leerdoel al is bereikt. Daar is meer voor nodig. Doordat u bijvoorbeeld gerichte vragen stelt, brengt u begrip aan. Binnen de kaders van een *doelgericht gesprek* stelt u vragen die de kinderen uitlokken tot denken; ze praten en denken en luisteren naar elkaars antwoorden, die weer nieuwe reacties uitlokken. U daagt hen uit met steeds weer nieuwe vragen om dieper over de tekst na te denken. In paragraaf 2.2 beschrijven we dit proces van het 'in de steigers zetten' van het denken.

Hoe kiest u nu een voorleestekst die geschikt is voor uw groep? De keuze wordt, om te beginnen, bepaald door de inhoud van de tekst en het niveau (de moeilijkheidsgraad) ervan. Verder vinden we het belangrijk dat u kennis heeft van tekstsoorten (verhalend of informatief) en hun structuren, van tekstgenres en van tekstkenmerken.

Uw eigen kennis van al deze aspecten kan u helpen met een heldere voorbereiding op het voorlezen van de tekst. Zo kunt u tekstkenmerken, zoals het lettertype, het kleurgebruik en de illustraties, gebruiken om de tekst door de kinderen 'begrepen te krijgen'. Hoe meer betekenis u zo kunt verlenen aan de tekst, des te beter draagt u de inhoud ervan over aan de kinderen.

In paragraaf 2.3 tot en met 2.6 gaan we nader in op tekstsoorten, tekstgenres en tekstkenmerken.

In een notendop: vaardigheden die nodig zijn om een tekst 'goed begrepen te krijgen'

- Hardop denkend voorlezen (*modeling*) met behulp van strategieën.
- Begeleid (in)oefenen (*scaffolding*) met behulp van vragen stellen in het gesprek over de tekst.
- Kennis van tekstaspecten, zoals tekstsoorten, tekststructuren, tekstgenres en tekstenmerken.

2.1 Hardop denkend voorlezen (*modeling*)

De focus van het begrijpend luisteren ligt op het leren door de kinderen. Doordat u hardop denkend voorleest, leren de kinderen hoe u betekenis geeft aan de tekst. Dat wil zeggen dat ze door uw voorbeeldgedrag leren hoe zij over de tekst kunnen denken en de tekst kunnen begrijpen.

De toepassing van de strategieën (het 'gereedschap', zie paragraaf 1.5 en figuur 2) en het hardop verwoorden van het leerdoel zijn hierbij van cruciaal belang. Doordat u voorafgaand aan het voorlezen duidelijk maakt wat het leerdoel is en hiernaar tijdens de *modeling* regelmatig verwijst, wordt het voor de kinderen helder met welk doel de tekst wordt voorgelezen.

Uit de praktijk: voorbeelden van leerdoelen

- *Ik zal eerst eens voorlezen wat er op de achterkant van het doosje staat. Want daar staat geschreven op welke manier we dit moeten gaan aanpakken. Door dit goed te lezen en er samen even over te praten, leren we precies hoe of we dit moeten doen. Wat er op het doosje staat, gaat ons hierbij helpen. Steek je hand eens op ... als je ook vindt dat het belangrijk is om eerst te lezen wat er op de verpakking staat? (...)*
- *Het leuke van het verhaal van Boer Boris is, dat het helemaal rijmt. We gaan het verhaal van Boer Boris gebruiken om verder te leren, wat 'rijmen' precies betekent. We gebruiken de woorden om te horen of ze rijmen.*

Hardop denkend voorlezen is een belangrijke vaardigheid die u helpt om het luisterbegrip van de kinderen te bevorderen. Als u hardop denkend voorleest, leren kinderen van u hoe ze nieuwe ideeën en informatie uit een tekst kunnen halen en hoe ze deze kunnen integreren in hun eigen kennis- en ervaringswereld door de verbinding te maken met dat wat ze al weten en ervaren hebben. Hardop denkend voorlezen voegt nieuwe 'haakjes' toe aan de cognitieve kapstok; de kinderen hangen hun nieuwe informatie als het ware daaraan op. Door uw hardop denkend voorlezen, krijgen de kinderen dus een voorbeeld van de manier waarop u, als ervaren, goede (voor-)lezer, een tekst leest en de inhoud ervan verwerkt.

4. Hoe gebruikt u het format?

Inleiding

Dit deel van de map verbindt de theorie uit deel 1 met de concrete praktijk uit deel 3. Het fungeert als schakel tussen wat u moet weten en wat u moet kunnen als u straks in de praktijk aan de slag gaat met activiteiten die zijn gebaseerd op teksten.

In deel 1 van deze werkmap stond de theorie over begrijpend luisteren centraal. Wat houdt begrijpend luisteren in? Hoe werkt het? Waarom is het belangrijk? In dit tweede deel blikken we eerst even terug op deze kernpunten uit deel 1 en werken we sommige onderdelen nog iets verder uit.

We gaan echter ook een stapje verder, want we verkennen nu tevens de uitvoering van het begrijpend luisteren in de praktijk. We beschrijven hoe u activiteiten op basis van teksten kunt voorbereiden en uitvoeren met behulp van een format. De werking van dit format wordt uitgebreid toegelicht. We laten zien hoe het is opgebouwd en welke (denk)stappen u zet als u ermee werkt; hoe u er zelf activiteiten begrijpend luisteren mee kunt voorbereiden en uitvoeren. Ook gaan we in op de planning en organisatie van activiteiten, gebaseerd op teksten, in uw peutercentrum of basisschool.

Verder blikken we regelmatig vooruit naar deel 3 van deze map. Daar vindt u een aantal uitgewerkte activiteiten, waarmee u aan de slag kunt in uw groep. Ze kunnen bovendien als voorbeeld dienen voor als u zelf activiteiten gaat voorbereiden en uitvoeren. Achter tabblad 4 vindt u (een overzicht van) 29 werkvormen, achter tabblad 5 vindt u 11 werkbladen. Alle werkvormen zijn in het peutercentrum tot en met groep 3 in te zetten.

Leeswijzer voor dit hoofdstuk

In het eerste deel van deel 2 zetten we de theoretische uitgangspunten die in deel 1 zijn belicht nog eens kort op een rij (paragraaf 4.1) en gaan we op sommige aspecten nog wat dieper in. Daarna introduceren we eerst het activiteitenmodel GRRIM (paragraaf 4.2) en dan het format (paragraaf 4.3). Voorts besteden we aandacht aan de aanpak van het begrijpend luisteren in de peutercentra en groepen 1, 2 en 3 van de basisschool (paragraaf 4.4 tot en met 4.6). Ook staan we stil bij de verankering en borging van het begrijpend luisteren in het beleid (paragraaf 4.7). Tot slot introduceren we een observatieformulier waarmee anderen uw activiteiten, gebaseerd op teksten, kunnen beoordelen (paragraaf 4.8).

4.1 Uitgangspunten van begrijpend luisteren

In deze paragraaf vatten we de belangrijkste uitgangspunten van begrijpend lezen, zoals die aan bod zijn geweest in deel 1, nog eens samen. Sommige onderdelen werken we bovendien nog iets meer uit.

4.1.1 Waarom, wat, hoe

Onderstaande figuur geeft de kern van het begrijpend luisteren weer: **waarom, wat** en **hoe**.

Waarom? Doel begrijpend luisteren: toename van kennis.	
Wat zijn de pijlers? <ul style="list-style-type: none">• kennis van de wereld,• kennis van woorden (woordenschat),• kennis van taal(gebruik),• metacognitieve kennis (strategieën om te leren lezen).	Hoe doet u dat? <ul style="list-style-type: none">• Bepaal het leerdoel: wat wilt u de kinderen met deze tekst leren?• Haal kennis op en voeg kennis en woorden toe.• Hardop denkend lezen voorlezen (modellen).• Interactief voorlezen.• Zinvolle verwerkingen: vooraf, tijdens en na het voorlezen (begeleid (in)oefenen/scaffolding).

Figuur 8: Kern van begrijpend lezen.

Waarom

- De ontwikkeling van het leesbegrip start bij het strategisch voorlezen aan jonge leerlingen: door het begrijpend luisteren.
- Begrijpend luisteren is een doelgerichte activiteit: kinderen begrijpen de tekst die ze horen en zien.
- Begrijpend luisteren is een denkactiviteit: tijdens het lezen geeft u als voorlezende volwassene vanuit uw expertise betekenis aan de tekst.
- De ontwikkeling van het (latere) leesbegrip start met het begrijpend luisteren.
- Stimuleren van de belangstelling voor geschreven teksten.

Wat

- De ontwikkeling van het luister- en (het latere) leesbegrip is gebaseerd op: het ontwikkelen van kennis (taalkennis en kennis van de wereld), woordenschat en het leren sturen van het leesproces met behulp van strategieën.
- Bij begrijpend luisteren spelen vier 'elementen' een rol: de voorlezende volwassene, het luisterende kind, de tekst en het leerdoel.
- Door te luisteren naar teksten leren kinderen betekenis verlenen aan de tekst; ze verbinden aanwezige kennis aan de nieuwe informatie en zo breiden ze hun kennis verder uit.
- De voorlezende volwassene past strategieën bewust toe waar dat nodig is, demonstreert daarmee de sturing van het leesproces en leert kinderen leren.
- De tekst staat centraal en strategieën worden als 'gereedschap' ingezet.
- U maakt gebruik van sturingsstrategieën: leesstrategieën en herstelstrategieën.

Hoe

- De 'aanpak' van teksten en illustraties verschilt weinig van peutercentra tot voortgezet onderwijs. Slechts de teksten en illustraties worden complexer.
- Voordat u begint, doorgrondt u eerst de essentie van de tekst: wat wil de auteur met deze tekst duidelijk maken?

Vorbereiding activiteit

Verantwoording, leerdoel bepalen, woorden selecteren, het bereiken van het leerdoel, benodigde materialen.

Uitvoering activiteit

Voor het voorlezen (stap 1, 2) Ik/wij-fase	Terugblik, (voor- en achtergrond)kennis, leerdoel op kindniveau, verwachtingen en proces (stappen).
Voorlezen (stap 3) Ik/wij/jullie-fase	<ul style="list-style-type: none">• Samen denken over de tekst door:• hardop denkend en interactief voorlezen (woordenschat en strategieën; keuzes maken),• passende verwerking bij de tekst.
Na het voorlezen (stap 4) Ik/wij/jullie-fase	<ul style="list-style-type: none">• Afronding activiteit,• terugkoppeling naar leerdoel, verwachtingen en proces.

Praktische tips:

- Gebruik het format bij de voorbereiding van uw activiteit.
- Maak gebruik van zelfklevende gekleurde briefjes. Zet de tekst die u hardop gaat denken, een vraag, een suggestie op zo'n briefje en plak dit in de tekst. Een handig hulpmiddel voor een volgende keer.
- Werk samen met collega's. Ieder bereidt een ander leerdoel met dezelfde tekst voor. Wissel de uitwerkingen met elkaar uit.
- Bouw een database op van teksten met ingevulde formats.
- Blijf aanscherpen. Na de activiteit evalueert u de stappen in het format en de keuzes die u tijdens het voorlezen gemaakt heeft. Waren dit de juiste keuzes? Zo niet, pas uw aanpak dan aan. En zet dit vervolgens ook gelijk op de plakbriefjes.

Hierna laten we een voorbeeld zien van hoe een ingevuld format eruitziet.

Het format bestaat uit twee kolommen:

In de linkerkolom staat onder iedere stap een item.

In de rechterkolom staat een uitwerking van het item, met behulp van een kort fragment uit de tekst *Wat nu, Olivier?* (Root & Denise, 2002).

Structuur van de uitwerking:

- het item,
- toelichting,
- voorbeeld uit *Wat nu, Olivier?*

Voorbeeld van een ingevuld format

Thema:

Verdwalen en de weg terugvinden | Angst | Herfst.

Toelichting:

Een tekst kan vele thema's raken.

Tip

U kunt ook meerdere teksten rond hetzelfde thema gebruiken en/of dezelfde tekst in verschillende thema's inzetten.

Vorbereiding activiteit

Verantwoording	<p>Deze tekst is gekozen, omdat...</p> <p>Toelichting: Het is cruciaal een activiteit op basis van een tekst goed voor te bereiden. U leest de tekst zelf meerdere keren door, voordat u een leerdoel bepaalt en de activiteit uitwerkt. (Zonder deze voorbereiding is de kans aanwezig dat u kenmerkende aspecten van de tekst en illustraties mist). Daardoor maakt u een juiste keuze om te differentiëren in de begeleide (in)oefening, verwerking.</p> <p><u>Voorbeeld uit <i>Wat nu, Olivier?</i></u> Deze tekst gaat over verdwalen, en daardoor bang zijn, en de weg - door het gebruikmaken van een oplossing - weer terugvinden. De tekst sluit verder goed aan bij het thema 'Herfst', maar kan ook in een ander thema worden aangeboden. De tekst en illustraties zijn eenduidig en sluiten goed op elkaar aan.</p>
Leerdoel vaststellen	<p>Het leerdoel is gerangschikt op niveau. De kinderen leren ... (De kinderen leren ...)</p> <p>Toelichting: In deze kolom vult u één leerdoel in. U differentieert door dit leerdoel eventueel uit te werken in twee verschillende niveaus, oplopend in moeilijkheid. Het tweede leerdoel staat tussen haakjes vermeld. Alle suggesties en uitwerkingen verderop in het format staan in dienst van het bereiken van het gestelde leerdoel.</p> <p><u>Voorbeeld van een leerdoel (op één niveau) uit <i>Wat nu, Olivier?</i></u> De kinderen verplaatsen zich in Olivier en ontdekken zo dat het niet fijn voelt om bang te zijn.</p>

<p>Woorden selecteren</p>	<p>Deze woorden zijn in ieder geval nodig om de tekst te begrijpen ...</p> <p>Toelichting: Wees u ervan bewust dat veel woorden onbekend kunnen zijn én belangrijk zijn. U kunt echter niet alles aanbieden. U selecteert daarom bij voorkeur maximaal twee à drie woorden die cruciaal zijn om de tekst te kunnen begrijpen. Dit zijn woorden die meerdere keren voorkomen en niet uit de tekst en illustraties worden begrepen. Als kinderen de betekenis van deze woorden niet kennen, wordt het lastig de tekst te begrijpen. Het zijn woorden waarvan we willen dat kinderen ze opnemen in hun taalgebruik. U besteedt daarom tijdens het voorlezen en in verwerkingsactiviteiten aandacht aan deze woorden (zie deel 1, paragraaf 1.4.2).</p> <p>U maakt de keuze om bepaalde woorden:</p> <ul style="list-style-type: none"> • voorafgaand aan het voorlezen aan te bieden, omdat ze de essentie van de tekst weergeven, • tijdens het voorlezen aan te bieden, omdat dit dan een passend moment is en de verhaallijn niet wordt onderbroken. <p><u>Voorbeeld uit <i>Wat nu, Olivier?</i></u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Heuvel • Verdwaald
<p>Het bereiken van het leerdoel (strategieën)</p>	<p>Het leerdoel wordt bereikt met behulp van een of meer van de volgende leesstrategieën (zie paragraaf 3.1.2): voorspellen, vragen stellen, verbinden, visualiseren, samenvatten en afleiden. U benoemt de strategie(ën) en licht kort toe hoe u met behulp hiervan het leerdoel bereikt.</p> <p>Toelichting:</p> <ul style="list-style-type: none"> • U gebruikt strategieën als middel ('gereedschap') om het leerdoel te bereiken. • U maakt, afhankelijk van het leerdoel, een keuze uit de strategieën. U kiest een strategie, waarvan u denkt dat deze bijdraagt aan het tekstbegrip. U zet daarbij een figuurlijke bril op: stel ik een kennisdoel, een talig doel of een strategisch doel vast? Of een combinatie? U wilt met behulp van deze tekst het leerdoel bereiken en de strategie is uw gereedschap. • Kies – met het leerdoel voor ogen - enkele cruciale tekstdelen en/of illustraties uit, waarvan u denkt dat de kinderen deze onvoldoende begrijpen. Nodig de kinderen uit om hierover van gedachten te wisselen. • Stel vast, op welke wijze u strategieën inzet: hardop denkend of interactief. • Schrijf de uitwerking op een zelfklevend briefje op. Uitschrijven geeft focus. U richt zich op het stellen van de juiste vragen, een passende aanwijzing en krachtig hardop denken. Uitschrijven zorgt ervoor dat u de essentie uit de tekst scherp voor ogen houdt. <p>De tekst en het leerdoel bepalen samen dus de keuze voor de strategieën. In de activiteiten (deel 3) is per leerdoel een keuze gemaakt uit verschillende strategieën.</p> <p><u>Voorbeeld uit <i>Wat nu, Olivier?</i></u> Het leerdoel wordt bereikt met behulp van de strategieën:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ voorspellen: de kinderen voorspellen wat Olivier mee gaat maken, ▶ visualiseren: de kinderen beelden gebeurtenissen van het verhaal uit (met behulp van materialen), ▶ verbinden: de kinderen verbinden de eigen ervaringen met 'brullen van angst' en 'in elkaars armen vallen' met de tekst en illustraties.

Benodigde materialen

De materialen die u nodig heeft bij de activiteit.

Toelichting:

- Uiteraard gebruikt u altijd het originele boek. De kinderen zien dan dat u uit een boek u voorleest.
- U vergroot de zichtbaarheid van de illustraties door het boek te scannen en iedere pagina, zonder geluid, op een digibord te tonen.
- U gebruikt waar mogelijk concrete materialen om bijvoorbeeld woorden en begrippen uit te leggen. Concrete materialen die kinderen kunnen vastpakken, versterken de koppeling van het abstracte begrip met de wereld van de kinderen. Deze aanpak zorgt ervoor dat woorden en begrippen beter beklippen.
- Zorg voor een balans in de hoeveelheid materialen. Meer dan drie kan ervoor zorgen dat de kinderen de materialen als doel gaan zien, terwijl ze ondersteunend zijn voor het begrip van de tekst.
- Heeft u de figuurlijke kennisbril opgezet en is uw leerdoel kennis vergroten, dan gebruikt u meer materialen om de woordenschat te vergroten.

Voorbeeld uit *Wat nu, Olivier?*

- Het prentenboek.
- Woordenschat: een (zelfgemaakt) heuveltje van zand en mos.
- Verwerking: voor de werkvorm 'Hints' (werkvorm 3), heeft u voorwerpen nodig, die de handelingen uit het boek ondersteunen (waslijn, knijpers, wasgoed et cetera).

Uitvoering activiteit

Voor het voorlezen

ik / wij fase

Stap 1:

- **Terugblik**
- **Kennis activeren**

Terugblik

Toelichting:

Tijdens de terugblik kijkt u met de kinderen terug op bijvoorbeeld een gebeurtenis die zich kortgeleden binnen het thema van de tekst heeft afgespeeld. Zo wordt/worden de tekst en/of het thema geïntroduceerd en de reeds aanwezige kennis geactiveerd. Maak de keuze de terugblik interactief te doen of deze kort te benoemen. De keuze hangt af van het leerdoel en de kennis die de kinderen van het thema hebben.

Voorbeeld uit *Wat nu, Olivier?*

U zegt: we hebben gisteren gezien dat er veel blaadjes van de bomen gevallen zijn. De wind waait en het is kouder dan in de zomer. We weten dan dat het herfst is.

Kennis activeren

Toelichting:

Kinderen hebben kennis nodig om de tekst te begrijpen. U stelt tijdens uw voorbereiding vast welke kennis de kinderen nodig hebben om de tekst te begrijpen. U kunt op dit moment ook kortdurende activeringsvormen inzetten, zoals Denken-Delen-Uitwisselen. Interactie en afwisseling van activiteiten dragen bij aan de motivatie, zorgen ervoor dat de gehele groep met voorkennis begint aan de tekst en dat de meeste kinderen u kunnen en blijven volgen gedurende de activiteit.

	<p><u>Voorbeeld uit Wat nu, Olivier?</u> U zegt: <i>straks gaan we een boek lezen over een beer, Olivier, die iets meemaakt in de herfst. Hij is dan een beetje bang. Iedereen is wel eens bang. Let op hoe dat eruitziet: ik kijk nu bang, kijk maar naar mijn ogen en mond.</i> (U trekt een angstig gezicht).</p> <p><u>Voorbeeld uit Wat nu, Olivier?</u> U laat de heuvel van zand en mos zien en zegt: <i>het huis van papa en mama Beer staat op een heuvel. Dat is een hoge plaats, een soort berg. Olivier vindt het fijn om lekker hard de heuvel af te rennen. Van boven naar beneden.</i></p>
<p>Stap 2:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Leerdoel op kindniveau • Verwachtingen • Proces 	<p>Leerdoel op kindniveau Toelichting: U verwoordt het leerdoel (zoals geformuleerd bij de voorbereiding) op kindniveau. Het leerdoel dat u heeft vastgesteld, is vaak te abstract voor kinderen om te begrijpen. Daarom past u de taal aan en maakt u het doel concreet en overzichtelijk. Het benoemen van het leerdoel geeft focus op wat er wordt <i>geleerd</i> (in plaats van wat er wordt <i>gedaan</i> tijdens de activiteit).</p> <p><u>Voorbeeld uit Wat nu, Olivier?</u> U zegt: <i>je leert dat je soms bang kunt zijn, bijvoorbeeld als je bent verdwaald, en dat dat niet fijn voelt.</i></p> <p>Verwachtingen en proces Toelichting: Tijdens en/of na het voorlezen gaat u met kinderen in gesprek over de tekst. Nadat u het leerdoel heeft genoemd, geeft u de opbouw van de activiteit aan: wat u gaat doen en welke actie er van de kinderen wordt verwacht.</p> <p><u>Voorbeeld uit Wat nu, Olivier?</u> U zegt: <i>ik ga een boek voorlezen over de beer Olivier, die bang is. Tussendoor stop ik een paar keer om samen met jullie over het verhaal te praten en te voorspellen hoe het verder gaat. Enkele illustraties bekijken we extra goed en we gaan uitbeelden wat we zien.</i></p>
<p>Voorlezen</p>	<p>ik / wij / jullie fase</p>
<p>Stap 3:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Samen lezen, denken over de tekst en verwerken 	<p>Strategieën In deze stap geeft u aan op welk moment u een van de gekozen strategieën inzet en op welke wijze u dat doet (zie het onderdeel Voorbereiding, Het bereiken van het leerdoel (strategieën), van dit format).</p> <p>Toelichting: U leest het boek voor en gebruikt tekstdelen, woorden en illustraties die aanleiding geven om hardop te denken om in interactie met kinderen het tekstbegrip te verdiepen. U maakt, met het leerdoel voor ogen, voortdurend een keuze: Denk ik direct hardop? Of stel ik een vraag en ga ik over de vraag in gesprek?</p>

Voorbeelden uit *Wat nu, Olivier?*

► **Voorspellen**

U leest de titel van het boek en desgewenst stukjes van de achterflaptekst. U denkt hardop: *ik lees, Wat nu Olivier? Ik zie een beer, ik zie een geel blad (van de boom), ik denk dat die beer Olivier heet. Olivier kijkt naar het blaadje. Ik lees wat er op de achterkant staat: In de tuin voor zijn huis ziet Olivier een mooi geel blad. Hij rent erachteraan, helemaal tot de rand van het bos, maar het blad is ineens verdwenen. En Oliviers huis ook ... Ik denk dat hij bang is, omdat hij verdwaald is, hij is de weg kwijt. Wat gaat Olivier doen?*

U vraagt: *wie denkt dat hij weet wat Olivier gaat doen?*

U zegt: *eerst zelf denken, daarna overleggen met je maatje en daarna vraag ik drie duo's wat zij denken en waarom zij dat denken.*

U inventariseert de gedachten en zegt daarna: *ik ga voorlezen.*

► **Visualiseren**

U leest tot en met: *helemaal alleen, aan de rand van het bos, begint Olivier te huilen. Hij is verdwaald.* U denkt hardop: *verdwaald, wat is dat ook alweer? Ik lees dat Olivier helemaal alleen is in het bos. Ik lees ook dat Olivier moet huilen. Ik zie aan de snuit van Olivier dat hij huilt, kijk maar.*

U laat de illustraties zien. U doet ook het huilen voor en laat met uw lichaam zien dat u bang bent.

U vraagt: *hoe kijk jij als je bang bent? Laat eens zien?*

U kijkt naar de gezichten die de kinderen trekken en zegt: *ik zie aan je mond, je handen en je ogen dat je bang bent.*

► **Verbinden**

U leest tot en met: *helemaal aan de rand van het bos begint Olivier te brullen. Brroe-ha! Brroe-haa! Brrroee-haaa!* U laat de kinderen meebrullen, waardoor zij de angst 'weg brullen'.

U vraagt: *wat gebeurt er met je stem als je gaat brullen? En met je gezicht en lichaam?*

Als de kinderen geen of een onjuist antwoord geven, wijst u naar de illustratie van Olivier. U denkt hardop: *ik zie aan de snuit van Olivier dat hij wijd open staat, want zo kan hij hard brullen. Ik zie aan zijn poten dat hij vuisten heeft gemaakt; dat helpt om hard te brullen.* U wijst naar de letters in het boek van het woord *Broeha*. U denkt hardop: *aan deze letters kan ik zien dat Olivier steeds harder brult, want de letters worden (twee keer) groter.*

U leest het boek uit.

Aanvullende toelichting:

- U onderbreekt het voorlezen enkele keren met behulp van een strategie. U wilt met behulp van de tekst het leerdoel bereiken, dus: minder vaak mag, vaker ook. Zoek een balans tussen de verhaallijn vasthouden en de tekst begrijpen.

- U maakt een keuze op grond van de beschikbare kennis van uw groep. Een voorbeeld: U heeft in de voorbereiding voor direct hardop denken gekozen. Tijdens het voorlezen blijkt dat de groep in staat is samen te denken en te redeneren. Direct hardop denken heeft dan geen toegevoegde waarde. Sterker nog, het remt het denk- en redeneerproces van kinderen. U stopt er dus mee.
- U heeft in de voorbereiding een vraag voorbereid. U heeft de vraag gesteld, maar er komt geen enkele reactie of er worden verkeerde afleidingen gemaakt. Dan besluit u niet de voorbereide vraag opnieuw te stellen en een suggestie te geven, maar direct hardop te gaan denken.

Zoals u waarschijnlijk nog weet, is hardop denken een krachtig middel bij het vergroten van de kennis en woordenschat. U laat zien wat er in uw hoofd gebeurt als u een 'onbekend' woord tegenkomt. U denkt hardop over de betekenis van dat onbekende woord of u gebruikt de illustratie of een voorwerp om de betekenis te duiden.

Het zinvol verwerken van de tekst (vooraf, tijdens of na het voorlezen)
Toelichting:

U maakt een keuze uit de werkvormen (zie tabblad IV) en/of werkbladen (zie tabblad V) als dat zinvol is. De tekst, het leerdoel en de ontwikkeling van het tekstbegrip bij de kinderen zijn daarbij belangrijk. Het is niet vanzelfsprekend dat er een verwerking ná het voorlezen plaatsvindt. Het kan ook tijdens het voorlezen. De verwerking kan dan een onderdeel zijn van de strategie, zoals het controleren van het begrip van de tekst. U onderbreekt dan het voorlezen met een korte werkvorm. En het kan ook de start van de activiteit zijn. U begint dan met een werkvorm. U zorgt ervoor dat alle kinderen aan het denken gezet worden en dat de werkvorm in het teken staat van het realiseren van het leerdoel.

Voorbeeld uit *Wat nu, Olivier?*

Gebruik de werkvorm 'Hints' (werkvorm 3).

Kies enkele passages uit het boek, waarbij kinderen een handeling kunnen verrichten. Terwijl u voorleest, laat u de kinderen de handeling uitvoeren. Desgewenst geeft u de kinderen er een voorwerp bij als visuele ondersteuning.

U leest: *mama hangt de was op*. Direct daarna mogen de kinderen deze handeling uitvoeren. Als de handeling niet correct wordt uitgevoerd, doet u mee en denkt u hardop: *ik haal de handdoek uit de wasmand, ik pak mijn knijpers en maak de handdoek aan de waslijn met de knijpers vast. Nu heb ik de was opgehangen*.

Zo voeren de kinderen enkele handelingen uit. U zorgt ervoor dat *brullen van angst* en *regelrecht in mama's armen* in ieder geval gedaan worden, omdat deze het beste bij het leerdoel aansluiten.

Stap 4:• **Afronding****Afronding activiteit**

Toelichting:

De activiteit wordt kort afgerond. Zo weten de kinderen dat de activiteit is afgelopen.

U komt in de afsluiting terug op het leerdoel. Dat is essentieel, omdat dan duidelijk is wat kinderen daadwerkelijk hebben geleerd en hoe ze dat hebben geleerd. U blikt ook terug op de verwachtingen die de kinderen vooraf hadden en of ze zijn uitgekomen.

Voorbeeld uit *Wat nu, Olivier?*

U koppelt terug wat de kinderen geleerd en gedaan hebben.

U pakt de illustraties erbij waarop Olivier is verdwaald.

U bekijkt ook de illustraties waar hij weer in de armen van mama valt. U zegt: *door de illustraties goed te bekijken en stukken uit het verhaal uit te beelden, hebben we ontdekt dat het niet fijn voelt om bang te zijn. Als je bang bent, dan kun je gaan huilen en voel je je alleen. Gelukkig heeft Olivier heel hard geroepen, zodat papa en mama hem konden horen en hij niet meer bang was.*

Eigen teksten

Natuurlijk kunt u dit format ook inzetten als u zelf gekozen teksten wilt gebruiken in uw activiteiten. Met behulp van het format kunt u op een gestructureerde wijze de teksten uitwerken vanuit één leerdoel.

Een leeg format dat gebruikt kan worden voor de uitwerking van uw eigen teksten is als bijlage toegevoegd (zie bijlage 3) en kunt u ook downloaden van

www.cps.nl/bijlagenbegrijpendluisteren.

De activiteit 'begrijpend luisteren' is in twee delen opgedeeld:

1. Voorbereiding activiteit
2. Uitvoering activiteit

4.4 Activiteiten in peutercentra

In de volgende paragrafen beschrijven we hoe u als leerkracht of pedagogisch medewerker werkt met het format. Eerst richten we de blik op pedagogisch medewerkers van peutercentra.

U heeft de tekst in een of meerdere leerdoelen met behulp van het format uitgewerkt en een inschatting gemaakt van de aanwezige kennis van het thema. Nu is het tijd om aan de slag te gaan! Hoe u dat doet, leest u in deze paragraaf.

